

DARAGÓ RITA LAURA*

ZENETÖRTÉNET ÉS ANTROPOLÓGIA

*Az európai zene egységes jelrendszerének kialakulása;
az egyszólamú dallam – repertoár és a notáció korai időszaka*

Az antropológiától - általában

Kultúrantropológia – művészeti antropológia

Antropológia, mint tudományág alatt azt a széles spektrumot felölelő kutatási területet értjük, mely az emberekkel, mint komplex szociális lényekkel foglalkozik, akik rendelkeznek a beszéd, a gondolkodás és a kultúra képességével. „Fő célja megérteni azokat az általános kényszereket, melyek között az emberek élnek, és azokat a különbségeket, melyek nyilvánvalóak az egyes társadalmak és kultúrák között” (Simpson – Coleman, 2002/03, 2.)

A társtudományok sorában számos terület, mint például a szociológia, a pszichológia, a pedagógia és a történelem szintén az 'emberrel' foglalkozik. Az antropológia számos tekintetben viszont átfedi ezeket a tudományokat: a humán életmód valamennyi aspektusával foglalkozik, „mindennapi tevékenységekkel éppúgy, mint 'speciálisakkal', például rítusokkal és szertartásokkal. Összehasonlító is, mivel azt nézi, hogy a különböző kultúrákban a viselkedés és a hiedelmek mennyiben térnek el, illetve mutatnak közeli párhuzamokat”. (Simpson – Coleman, 2002/03. 5.)

Az antropológiában megkülönböztetett két fő irány, a **fizikai – biológiai** és a **szociál -** avagy **kulturális antropológiai** kutatásoknak a 19 - 20. század folyamán számos specifikus területe jött létre, ezek sorában kap majd helyet a 20. század 60-as és 70-es éveiben érdeklődés központjába kerülő nyelv, jelentés és írás kialakulásának tanulmányozása.

Jelen tanulmány a nyelv, mint kommunikációs jelrendszer egy speciális, művészi, sajátosan emberi „manifesztálódási” oldalágával, a **zenei nyelv**, a zenei közlés (interpretálás, befogadás) alap – repertoárjának kialakulásával és egységes jelrendszerre formálódásával foglalkozik.

A művészetek antropológiai médiumai: vizuális és auditív érzékszervi források, mint a befogadás kritériumai és a maradandóság „biztosítékai”

A műalkotások kellő mérvű (humán) befogadási képessége szempontjából kiemelkedően fontosak az érzékszervek. Ha egy antik épületet vagy egy festményt megcsodálunk, „háttértudásunkra” hagyatkozunk: az általánosan elfogadott, szocializációs neveltetésünk során megismert nyelvi és képi (auditív és vizuális) jelrendszert használjuk a befogadáshoz, megértéshez.

A képi és tárgyi alkotó és a célközönség közt maga a műalkotás közvetít, a befogadás során pedig számos érzék (látás, hallás, tapintás) segít. A műalkotás következő kor számára megőrzését „kézzel fogható” tárgyi valósága, ennek térbeni kiterjedése (épületek, szobrok) garantálja.

A komponista és a publikum között pedig az előadóművész a *médium*: az általa interpretált zenemű befogadása kizárólagosan auditív módon történik. A hang viszont tovaszáll, s így a zene sajátos, jelen idősíkban létező, de azonnal múlttá váló, a jövőben pedig megfoghatatlan, visszahozhatatlan, csak az emlékezetben élő vízió marad. Bár a műélvezetnek nem, de a kultúra megőrzéséhez feltétlenül szükséges az auditív jeleket vizuális jelrendszerre is „lefordítani”: megalkotni azt a sajátos jelrendszert, amely az utókor számára is rögzíteni képes a tovatűnő hangok hordozta művészetet: *a zenét*.

A zenetörténeti emlékezet hiányosságai, a zenei jelrendszer „fáziskésése”

„A zene előkelő helyet foglal el a középkori tudományrendszerben, hiszen – a késő antik filozófiából átvett elképzelésnek megfelelően – benne a világmindenség, illetve a szférák harmóniája hallhatóan jelenik meg, s így a világ rendezettségének bizonyítékául szolgál.”¹

Ennek ellenére a középkorig az egyéb művészeti (pl. építészeti) emlékekhez viszonyítva a kortárs zenei emlékekből tulajdonképpen semmit nem jegyeztek le és nem publikáltak, s ez az antropológiai kutatásokat is jelentősen nehezíti. Kulturális örökségünk soraiban egyetlen ehhez mérhető művészi teljesítmény sincs, amely annyira az emlékezet – megőrzés perifériájára szorult

---

¹ Gülke: Szerzetesek, polgárok, trubadúrok (1979, 14.)

volna, mint a zene. Még a kortárs traktátusok is csak néhány gondolat erejéig szólnak a zene szerepéről, jellegéről, funkciójáról. (Gülke, 1979, 13.)

Történelmi tény, hogy a különböző művészeti ágak kialakulását, fejlettségét időbeli fáziseltolódás jellemzi. Az egyházi zene virágkora például messze az építészet után következik. Mikor a zeneszerzők még javában a ciklikus mise kialakításán fáradoztak, a képzőművészet és a filozófia már rég függetlenítette magát az Egyház monopóliumától. (Gülke, 1979. 17.) A történelmi vizsgálatok mellett azonban, - melyek a zenei lejegyzések és publikációk hiányát indokolnák – egy esztétikai kérdésre is választ kell keresnünk: mi a maradandó a zenében? A képzőművészeti remekművek, még ha töredékesen is, restaurálva vagy átfestve, de mégis eredeti anyagi mivoltukban maradnak ránk. A zene ellenben elhangzik, és bármilyen segédeszközhez nyúlunk is, mely az elhangzott zenét rekonstruálni próbálja, az eredetét nem tudja bemutatni.

Ez a természetes igény – a zene rekonstruálásának igénye - valószínűleg már korán megnyilvánult, de sokáig hiányoztak a megvalósulás feltételei: a rögzítésre alkalmas eszköz és a mód, az ehhez rendelhető *egységes jelrendszer*.

Az ókeresztény egyszólamú zene, mint az európai zenei nyelv „ősmagja”

Az egyszólamú egyházi ének előtörténetéről inkább csak sejtéseink vannak, hiszen a 9. század előtti időből nem maradt fenn semmilyen zenei emlék, sőt a lejegyzett énekszövegek száma is elenyésző. Ami valószínűsíthető, hogy ekkortájt a repertoár nem konkrét dallamokat jelentett, melyek megtanulása tömérdek dallam hangról – hangra történő memorizálását kívánta volna meg, hanem ún. zenei modelleket (toposzok, formulák, témák) alkalmaztak. Ezek gyakorlati használata tehát „irányított improvizációs” technikán alapszik, és variációk sokaságát eredményezte.²

Az 1 – 4. század zenéje (mely még sokáig kizárólagosan egyházi zenét jelent) valószínűséggel tehát főként a recitációt (ima- és olvasmánytónusok), refréndallamok használatát, és a konkrét modelleken alapuló, gazdagon díszített szólószólamot jelentette. Mindez pedig nem más, mint egy olyan szilárd, de

---

² Ez a toposzokra, dallammodell – alapokra épülő kompozíciós elv, illetve tanulás- és előadásmód jól tanulmányozható ma is akár a zsidó kantilláció (bibliaolvasás) gyakorlatában, vagy akár a magyar népi siratóban. (Dobszay, 1993. 44.)

képlékeny talaj, mely majd *írott jelekkel* megtámogatva magában hordozza a későbbi fejlődés korlátlan lehetőségeit.

A 4 – 6. század liturgikus zenéjét főként az ezeken az alapokon nyugvó *intézményesülés*, stabilizálódás, a *rítusok kialakulása* jellemzi. Az üldözések alól a 4. század elején felszabaduló egyház e nyugodt időszakot arra használja fel, hogy az előző századokban felhalmozott szellemi eredményeket kultikus módon fejtse ki. A katakombákból kiszabaduló hívek immár a vértanúk sírja fölé emelt szentélyekben, tágas bazilikákban zavartalanul végezheték az istentiszteleteiket. E templomokban immár állandó „személyzet” biztosítja a kultusz fenntartását: klerikusok, diakonusok, különböző rangú szolgálattevők – köztük az énekesek, a „scola”. (Dobszay, 1993. 47.) Kialakul a liturgia hivatalos és állandó rendje (mise, zsoltosma, jeles ünnepek), mely példás stabilitást biztosít, és egyben kizárja az „ad hoc” jelleget.

A legtöbb információt erre az időszakra vonatkozóan *Nursiai Benedek* (480 körül – 547) *Regulájából* meríthetjük. A bencés rend alapítója szabályzatában részletesen bemutatja a szerzetesi élet és a zsoltosma állandó rendjét: ez utóbbiban a szertartásokat és a zenei követelményeket is. A *Regula* nem más, mint egy jellegzetesen humán kulturális és egyben vallásos igény beteljesítése: egységes értékrendet közvetít az akkori jelenben élők és rögzít az utókor számára. Megtölti a hétköznapokat és az ünnepeket tartalommal, a profán valóságot mintegy megszenteli s ezáltal magasabb rendű életérzést biztosít, valamint a közösséghez tartozás élményét nyújtja a résztvevők számára.

1. ábra: Nursiai Benedek;
*Fra Angelico freskója (San Marco, Firenze, kb. 1400 -1455.)*³

³ Kép forrása: http://hu.wikipedia.org/wiki/Nursiai_Szent_Benedek

Ebben az időszakban él és kezdi meg pápai tevékenységét **I. (Nagy Szent) Gergely**. Történészek véleménye szerint – bár a legenda⁴ által lett ő lett a „*gregorián*” ének névadója – nincs bizonyítható kapcsolat Gergely pápa és a korabeli egyszólamú liturgikus zene között. Nevéhez azon nagy missziók megindítása fűződik, mely Európa fiatal népeinek megkeresztelését célozta.

A 7 – 8. század a nagy egységesítés, rendezés és elterjesztés időszaka. A 8. század végére Európa nagy része a kereszténységet tekinti államvallásának. *Kis Pipin és Nagy Károly* az új egységet mind politikailag, mind kulturálisan is meg akarja erősíteni. A „*Karoling reneszánsz*” a kulturális élet tudatos megformálásával – melynek pilléreit főként a római egyházi kultúra gyökereire építi - egész Európa tekintetében hosszú időre alapozta meg a fejlődés menetét.

A 9. század folyamán jeles *zeneteoretikusok* (köztük Reome-i Aurelianus, Hucbaldus, Prüm-i Regio) kezdik kifejleszteni a liturgikus dallamok tanulmányozásán alapuló, oktatásra szánt zeneelméletet. Munkásságuk kimagasló eredménye a 8 tónus rendszerének rögzítése. (Dobszay, 1993. 55.)

Az egységes normák érvényesítése és Nagy Károly – szorgalmazta *iskolaprogram* a liturgikus ének mintakönyveinek elkészítését szorgalmazta. Valószínűsíthető, hogy az imák és olvasmányok jegyzéke mellett elkészült egy, az énekszövegeket is tartalmazó *karoling archetipus* (őspéldány), mely másolatokban az egész birodalomban elterjedt. És ugyancsak a 9. század – vitatott, hogy melyik szakasza – lesz az a jeles időszak, amikor kialakul a várva – várt (kezdetben korántsem egységes) jelrendszer: a kottaírás.

A 9 – 11. század lesz majd az elterjedés, variálás, gyarapítás és főként az egységesítés legjelesebb időszaka.⁵ Egy példátlanul gazdag kultikus zenei élet nyitánya ez a két évszázad, melynek egységesítő törekvései az egész európai zenetörténet és a 11. század folyamán kezdődő - a 13. századra kiteljesedő - polifónia közös fejlődési alapjait is lerakták.

---

⁴ A legenda szerint a Szentlélek diktálta Gergelynek a „*gregorián*” dallamokat, ő pedig elkészítette az első énekeskönyvet, majd Rómában őriztette, hogy mindenki ellenőrizhesse belőle, torzítástól mentesen tudja-e a szent zenét. (Dobszay, 1993. 52.)

⁵ Angliától a délnémet vidékekig, a 10. században kialakuló szláv és magyar egyházaktól a később megkeresztelt Skandináviáig ugyanaz a liturgikus volt honos mindenhol. (Dobszay, 1993. 59.)

Az énekoktatás, énekes képzés korai formái

Érdekesség, hogy már az első századok forrásai említést tesznek a lektorokról és a pszalmistákról (gyakran gyermekek!), akik e feladatra kiképzést kaptak. A római egyházi élet szokásrendje szerint a gyermekkortól együttnevelt énekesfiúk és felnőtt társaik a későbbi századok folyamán egységes testületté, „*scolá*”-vá alakultak, élükön az *énekmester* állt. Ennek intézményesülése, a római *Scola Cantorum* megalapításának ideje vitatott, de valószínűleg a 7. századra tehető, de ez nem zárja ki a képzett énekesek tevékenységét már a megelőző századokban. (Dobszay, 1993. 51.)

2. ábra: Szerzetes oktatja a kóristákat⁶

A korai hangjegyzés, mint a zenei nyelv első rögzítésre alkalmas jelrendszere

A 7. század végére alakul ki a mai latin betűs írásunk alapja - a nyomtatott kisbetűk ősformája -, az ún. *Karoling minuszkula*. Nagy Károly frank király 781-ben *Alcuin* angol szerzetest bízta meg a kolostorok könyvmásolóinak nevelésével. A kódexíró iskolákban dolgozzák ki tehát az az új latin írást, amelyet mind a közigazgatásban, mind az egyházi iratok elkészítésénél alkalmazni fognak.

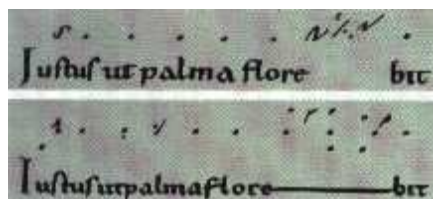
Amíg a beszéd rögzítése a 7. század folyamán kialakult, addig a dallamok lejegyzésére még nincs egységesen elfogadott jelrendszer. A kéziratokban a

⁶ Kép forrása: <http://eklezsia.hu>

9. század első harmadában jelentek meg az első szöveg fölé lúdtollal rajzolt jelek.⁷

A **neumaírás**⁸ keletkezésére számos elmélet született⁹. A ma legáltalánosabban elfogadott koncepció szerint a neumaírás, mint a **kultúr – antropológia** és **művelődéstörténet** egyik legkiemelkedőbb találmánya, a már említett karoling liturgikus, zenei, pedagógiai- és írás – reform összefüggésébe illeszthető a legszerveesebb módon. (Szendrei, 1993, 86.)

A „**gregorián**” **kotta** – évszázadokig az egyetlen európai hangjegyzés - korai időszakában még nem rögzítette a hangmagasságot, csak az adott szótagokhoz tartozó hangok számát és a dallammozgás irányát¹⁰. A neumákat „in campo aperto” a szövegsorok közti üres helyen jelölték, a függőleges irány pedig kizárólag a hangmagasság változásának irányát, de nem nagyságát (hangközét) jelölte.

3. ábra: adiasztematikus neumaírás (St. Gallen, 9. század)¹¹

A kor elméleti teoretikusai és a gyakorlatot megvalósító szerzetesek akár meg is elégedhettek volna e jelrendszerrel, hiszen az elvárt funkciókat betöltötte: *egységes, némi tanulással elsajátítható*, egyházi dialektusterületenként –

⁷ Forrás: <http://eklezsia.hu/Gregorian/iras.htm>

⁸ „A **neuma** (latin; görögül *pneuma* [πνεύμα], jelentése: „intés” [taglejtés, a kórusvezénylés kézjelei]) az énekhangok lejtését, illetve egy-egy dallamfrázist leíró grafikus jel. Egy neuma 1-4 hangos dallamformulát jelöl. Egyes hangjelei a *noták* (latin: „hangjegy, megjegyzés”). A neumajelek formailag a **kherionomiára** és az antik görög verselés hangmagasságra vonatkozó prozódiai jeleire vezethetők vissza. A zene írásbeli rögzítését szolgáló neumaírás, azaz hangcsoportírás a hangjegyzés legelső formája.” Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Neuma>

⁹ A legkorábbi elméletek képviselői a **kheironomia** jeleit vették kiindulópontnak. A legelső neumákat az előénekes (*cantor*) vezénylő kézmozdulatainak, intéseinek stilizált rajzolataként értelmezték. A **bizánci-görög elmélet** szerint a latin neumaírás jelei a bizánci-neumák leszármazottai. Az **akcentus-elmélet** képviselői a nyelvi kultúrából, a görög énekbeszéd prozódiai jeleiből vezetik le a neumák formáját. Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Neuma>

¹⁰ Adiasztematikus hangjegyzésmód. A 9-10. század fordulóján rögzült a dallammozgás hangközzeit is megjelenítő úgynevezett **diasztematikus** neumaírás (Wikipédia; „Neuma” szócikk.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Neuma>)

¹¹ Kép forrása: <http://eklezsia.hu>

valószínűleg – ekkortájt csak minimális variánsképződésre lehetőséget adó dallam – *lejegyzésmódot alkottak*. Kézzel foghatóvá, rögzíthetővé tették tehát a tovaszálló hangot, a *zenei nyelvet írással* erősítették meg és tették viszonylagosan időtállóvá.

A vonalrendszer nélküli neumaírásoknak a 9 – 11. század fennmaradt forrásaiban számos variánsa található meg, melyek egyes tájegységekre (régiókra, dialektusterületekre) lesznek jellemzőek. A kibővült scriptorium – hálózatban megindult a notációk differenciálódása, kisebb lokáltradíciókra tagolódása. A funkcionális igényesség azonban nem állhatott meg e fejlődési stádiumban. Rövid időn belül jelentkeztek a rendszerbéli hiányosságok, hiszen a vonal nélküli neumaírások¹² csak azok számára jelentettek valamit, akik előzőleg hallás után megtanulták, majd memorizálták a dallamokat. Szerepük így csak emlékeztetés, kontroll volt egy szájhagyományos kultúrában. (*Szendrei, 1993, 85. In: Dobszay, 1993.*)

A liturgikus repertoár tanítása így tehát folyamatosan akadályokba ütközött. Változást e tekintetben a **vonalszerkesztés** (*diasztematikus*) **kottairás** módszeres kidolgozása hozott, melynek „atyjaként” Arezzoi Guido (*Guido Monaco* vagy *Guido Aretinus*, [991–992](#) körül – [1033–1050](#) között) pomposai bencés szerzetest tartják számon. Az általa bevezetett újítás az volt, hogy a neumák tercenként felépített vonalszerkezetre kerültek, így képesek lettek mérni a dallamozgás hangközeit is. A vonalakat betűkulcsokkal jelezték, s a félhanglépések szemléltetésére színes vonalakat (C: sárga, F: piros) alkalmaztak.

A szájhagyományból fennmaradt liturgikus zenei repertoárt Guido maga írta át vonalszerkezetre, megalkotva ezzel az első olyan zenei gyűjteményt, mely lapról énekelhető módon rögzítette a dallamanyagot. (*Szendrei, 1993. 115.*) A Guido – féle notációs technika a 11 – 12. század folyamán fénykorát élte és Európa egész területén gyakorlattá vált: ennek segítségével – a fennmaradt források alapján – rekonstruálható az a dallam - repertoár, mely a középkor folyamán meghatározta a térség közös zenei nyelvét.

ZENETÖRTÉNET ÉS ANTROPOLÓGIA
Az európai zene egységes jelrendszerének kialakulása
(az egyszólamú dallam – repertoár és a notáció korai időszaka)

4. ábra: Neumák Guido – féle lejegyzésben (Benevento, 11. század)¹³
5.

A hang, mint jelkép: a késő középkor kvadrát és gótikus notáció – típusai

A 13. század elejétől kezdve a gregorián kottaírás szerepe változni kezdett. Az ezt megelőző időszaknak egyetlen általánosan elfogadott művészi zenéje s egységesnek mondható kottaírása volt. A 13. századtól kezdve viszont a professzionális zenei igény mindinkább az újonnan megjelenő *polifónia* és a **hangjelzés** irányába terelődött. Az énekeskönyvek mérete jelentősen megnő: a messziről is jól olvasható, hatalmas hangjelzett fóliókról sokan énekelnek, félkörben körülvéve az állványon elhelyezett kódexet. Elkezdődött egy olyan fejlődési irány, mely a 15. századi díszkódexek¹⁴ korával zárul majd le (Szendrei, 1993. 145.).

A *hangjelzésre alkalmas* kottaírás, a **kvadrát notáció** (5 – 6. ábra) a korábbi közép francia neumaírásból alakult ki. *Központi, egységes pozícióját* más notációk kiszorításával szerezte, egész Európára hatást gyakorolni pedig a 13. században alakult szerzetesrendeknek¹⁵ köszönhetően tudott. A kvadrát notáció mellett teret nyerő **gótikus hangjelzés** (7. ábra) ezzel szemben nem egyetlen rendszer. A középkor vége felé számos különálló neumarendszer¹⁶ kivitelezése történt gótikus „ízlés” szerint. (szendrei, 1993. 149-164.)

¹³ Kép forrása: <http://eklezsia.hu/Gregorian/iras.htm>

¹⁴ A díszkódexek hangjelzése Szendrei Janka szerint már nem igazi írás, hanem inkább iparművészeti munka, amely kézműves műhelyek egyedi műalkotása.

¹⁵ A szigorúan központosított szervezetű domonkos és ferences rend, valamint az ágostonos remeték kódexei mind kvadrát notációs lejegyzéssel készültek, függetlenül az adott kolostor Európán belüli elhelyezkedésétől. (Szendrei, 1993. 149.)

¹⁶ Többek között gótikus stílust képvisel a magyar (esztergomi), a cseh (prágai), a Rajna – vidék (Köln, Aachen, Lüttich, Münster, Hamburg, Bremen) terület és a jeles metzigót (egész közép- és keletnémet terület, lengyel, osztrák egyházmegyéék) notáció.

ZENETÖRTÉNET ÉS ANTROPOLÓGIA

*Az európai zene egységes jelrendszerének kialakulása
(az egyszólamú dallam – repertoár és a notáció korai időszaka)*

Notación cuadrada en tetragrama que traduce las notaciones adlastemáticas de Laon (superior en negro) y Einsiedeln (inferior en rojo). Del Graduale Triplex

6. ábra: Kvadrát notációs lejegyzés (Graduale Triplex)¹⁷

7. ábra: a Vatikán hivatalosan elfogadott kvadrát notációs neumái¹⁸

8. ábra: Magyar kolostorokban írt szertartási énekeskönyv lap-részlete az 1400-as évekből (Debrecen, Református Kollégium Könyvtára)¹⁹

¹⁷ Kép forrása: http://interletras.com/canticum/eng/notation_eng.htm

¹⁸ Kép forrása: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Neuma>

¹⁹ Kép forrása: http://www.verslista.hu/zene_elemei/2zeneabc_elemei/jelkep_elemei/jelkep.htm

Gregorián hangjegyzések a nyomtatásban

A nyomtatás feltalálása (15. század végén) és elterjedése lehetőséget hozott a gregorián dallamok olcsóbb és sokszorosítható előállítására. Valószínű, hogy ha a tridenti zsinat²⁰ után nem szakad meg a gregorián különböző hagyományainak élete, a 16. század végére mindegyik egyházmegye saját repertoárját adhatta volna ki nyomtatásban. A romanizálás azonban repertoárokat és notációs típusokat ítelt pusztulásra. A 16 – 17. század folyamán így a kvadrát notáció vált végérvényesen az egyházi kottairássá (*Szendrei, 165-166.*) és az általunk ismert, történelmi levegőt árasztó, ma is használatos egységes zenei jelrendszeré.

Összegzés

E tanulmány annak felvázolását választotta feladatául, hogy miként keletkezhetett, variálódott és terjedt el Európa – szerte az az egyszólamú – egyházi – zenei alaprepertoár, mely a későbbi többirányú fejlődés közös gyökerét jelentette.

Nyelv és dallam, írás és notáció, egy és ugyanazon töről fakad: olyan, a közösség számára egységes szimbólumok, jelek megalkotásának funkcionális igényéből, melyek lehetővé tették ember és ember közt a hatékony és gyors megértést.

A **humán orális kultúrák** emlékezetben őrzött értékei csak úgy maradhattak fenn, hogy az időközben megszülető **írásbeliség** egységesített jelrendszere összefoglalta ezeket a mai kor embere számára. Különösen igaz ez a zenetörténet itt kiemelt, igen termékeny korszakára, az egyszólamú egyházi dallamok „fénykorára”. Ez esetben talán elfogadható az a nyelvészetben vitatott nézet, hogy az írás nem más, mint vizuális recenzója a beszélt nyelvnek. (*Ong, 1982. 16-30.*)²¹

A zenei nyelvezet egyszólamú „stádiuma” olyan „lenyomat” a zenetörténet folyamán, melyet leginkább a paleontológus által kőzetlerakódások kutatása folyamán feltároló képhez hasonlíthatnánk: mintát ad az adott korszak, az adott

²⁰ [III. Pál pápa](#) felhívására [1542.](#) május 22-én vette kezdetét

²¹ A szerző Saussure, Edward Sapir, C. Hockett és Leonard Bloomfield nyelvészek elméletére hivatkozik.

tájégség történetéből. Zenei tekintetben e minta a korszak(ok) kulturális fejlettségi szintjét, a dialektusterületek „áthallásait”, variánsait, igényeit, szokásait, az akkori ember legmagasabb művészi megnyilvánulásait mind magában hordozza.

E terület paleográfiai kutatása az elmúlt évszázad folyamán újult erővel indult meg, felbecsülhetetlen értékű áthidalást kínálva ezzel a zenetörténet egy szinte hiányzó korszakára nézve, s lehetőséget nyújtva arra, hogy a **művészeti antropológia** majdan összefoglalhassa mindazt, ami kultúrkincként elődeinktől zenei téren ránk hagyományozódott.

Irodalom

Dobszay László (1993): A gregorián ének kézikönyve. Editio Musica, Budapest

Gülke, Peter (1979): Szerzetesek, polgárok, trubadúrok. Zeneműkiadó, Budapest

Németh András (2004): Ember és világainak változásai. In: Németh A.-Pukánszky B.: Pedagógiai problémátörténet. Gondolat, Budapest.

Szendrei Janka (1993): A gregorián hangjegyírás története. In: Dobszay László: A gregorián ének kézikönyve. Editio Musica, Budapest.

Simpson, Robert – Coleman, S. M. : Az antropológia felfedezése In: Kulturális antropológia (2002 – 2003.); szerk: A. Gergely András. Tantárgyi forrásanyag az Ember-, erkölcs- és vallásismeret tantárgyhoz. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest, <http://vmek.oszk.hu/01600/01668/01668.htm>

Ong, Walter J. (1982): Szóbeliség és írásbeliség. AKTI – Gondolat Kiadó, 2010.

Ong, Walter J. (1982): "The modern discovery of primary oral cultures", in: Ong, `Orality and Literacy: The Technologizing of the Word, Methuen, London - New York, *Fordította Szécsi Gábor* (Az elsődlegesen orális kultúrák legújabb kori felfedezése)

* ELTE PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola